
УКРАЇНА НАДАЛІ «ВИПРОБОВУЄТЬСЯ ЧОРНОБИЛЕМ»

Барановська Н.П. Испытание Чернобылем

Київ: Юстиниан, 2016. 293 с.

«Запроектна гіпотетична аварія» — так було кваліфіковано спеціалістами у квітні 1986 р. вибух на 4-му енергоблоці Чорнобильської атомної електростанції. Хоча передумови, причини і наслідки катастрофи стали предметом багатьох досліджень, але чергова книга доктора історичних наук Наталії Петрівни Барановської «Испытание Чернобылем» свідчить про багатогранність теми для дискурсу, наявність в ній значних «білих плям».

Прочитавши і осмисливши книгу, не можна не погодитися з Н. Барановською, що пам'ять про технологічну катастрофу залишається в душах людей. Особливо тих, кого вона зачепила особисто. Сприйняття цих подій впродовж останніх 30 років визначається рівнем поінформованості і ментальності сотень тисяч людей, причетних до боротьби з радіоактивною небезпекою як всередині країни, так і за її межами. У великій кількості публікацій розкрито окремі складові Чорнобильської катастрофи, але вони не створюють нового якісного знання, зокрема через відсутність координаційних зусиль держави. Сенс книжки «Испытание Чернобылем» полягає в тому, що в ній розкривається широке коло питань, які сприятимуть поглибленню людського знання про цю планетарну катастрофу.

В книзі розглядається комплекс науково-технічних і суспільно-політичних передумов аварії на 4-му енергоблоці

ЧАЕС, що відбулася 26 квітня 1986 р., дії з її мінімізації, інформаційна ситуація в країні, яка привела до падіння довіри суспільства до радянської влади. Звернено увагу на інженерно-технічні і медико-біологічні аспекти вирішення спричинених аварією проблем. Розкрито процеси, пов'язані із зоною відчуження і «Об'єктом «Укриття», відображено проблеми навколишнього середовища, умов життя, стану здоров'я і впливу аварії на долі людей. Окремий сюжет присвячено висвітленню громадської активності, викликаній аварією і фактом закриття ЧАЕС, який розглядається як політичний крок і довготривалий процес.

В книзі зазначено, що глобальна технологічна катастрофа стала закономірним результатом функціонування радянської тоталітарної держави. Передумови її були закладені в радянській практиці «показухи» у вирішенні народногосподарських питань, у тому числі при побудові великих технічних об'єктів з недотриманням вимог до проектування і технології будівництва, до безпеки, до якості обладнання тощо. Гігантоманія як спосіб демонстрації сили в умовах «холодної» війни не гарантувала безпеку всередині країни.

Наталія Барановська пише, що радянський режим намагався применшити наслідки аварії викривленням або приховуванням інформації про події на ЧАЕС. Питання моралі в тих умовах не стояло ні перед владою, ні перед частиною вихованого нею суспільства. Дані утаємничувались, нормативи рівня забруднення води, повітря і окремих продуктів харчування неодноразово переглядались, а до учасників перших заходів із подолання наслідків аварії на радіоактивному промйайданчику електростанції, і держава, і спеціалісти-радіологи в умовах монополії на істину ставились як до експериментального матеріалу.

Довгі роки ні в Україні, ні в інших країнах не знали правду про жахливі наслідки Чорнобильської катастрофи. Представлені в книзі результати безвідповідальності правлячої в СРСР комуністичної партії вражають. Внаслідок викиду радіоактивних матеріалів тільки в Україні було забруднено більше 53,5 тис. км² території (майже 9 % площі країни), в тому числі 2598 км² зони відчуження, що є великим і постійним джерелом надходження радіонуклідів у суміжні регіони. Від аварії постраждало в тій чи іншій мірі 9 млн осіб. В ліквідації наслідків аварії брали участь близько 800 тис. осіб: за оцінками України, в країні проживає 200 тис. ліквідаторів, на території Російської Федерації — не менше 350 тис., в Білорусі — близько 130 тис., решта емігрували в інші країни або не зареєструвалися. За мінімальними оцінками, чисельність вимушених переселенців, евакуйованих із забруднених територій, становить близько 400 тис. осіб: 150 тис. в Білорусі, 150 тис. в Україні і 75 тис. у Росії. За даними «Спілки Чорнобиль. Україна», внаслідок катастрофи впродовж 20 років померло 622250 осіб. Чорнобильська катастрофа завдала колосального удару не лише українській, а й світовій економіці. Н. Барановська наводить дані про те, що аварія вартувала світу 1 трлн доларів. Втрати України сягнули 187 млрд доларів. Представлена в книзі мова цифр просто вражає!

Наталія Барановська зауважила, що небажання радянського режиму ретельно вивчати уроки аварії на ЧАЕС, щоб запобігти подібним ситуаціям у майбутньому, передалось новій українській владі — в різноманітних інституціях, створених в останні роки, не знайшлося місця спеціальній структурі, що займалася б вивченням наслідків Чорнобильської катастрофи і реалізацією зроблених на їх основі висновків і рекомендацій.

Викладене в книзі дає різноплановий матеріал для роздумів і висновків, основним з яких, на думку автора, є необхідність ревізії структури управління вирішен-

ням чорнобильських проблем. Потрібно створити центральний орган влади з великими повноваженнями. Законодавча і нормотворча діяльність також має бути приведена до вимог часу виходячи з потреб людей і можливостей держави.

Актуальним є поставлене в книзі питання щодо необхідності запровадження в країні державної програми поступової відмови від використання атомної енергетики на користь альтернативних джерел енергії. Автор книги посилається на позицію канцлера Німеччини Ангели Меркель, яка запропонувала 20-річний період переходу країни до альтернативних екологічно чистих джерел енергії. Їх пошук стає трендом в країнах Європи, оскільки атомні електростанції потребують значних фінансових витрат на обслуговування, є потенційно небезпечними для життя людей і навколишнього середовища, вимагають колосальних фінансових сум на закриття. Тож Н. Барановська слушно зауважує, що варто подумати: чи не краще уникнути таких проблем, ніж потім багато років їх «героїчно» усувати.

Крім іншого, в книзі звернено увагу на те, що орієнтація на атомну енергетику закріплювала залежність України від Російської Федерації. Взаємопоставки комплектуючих для обладнання, поставки палива, зберігання радіоактивних відходів, підготовка кадрів — такі основні напрямки співпраці двох країн в цій галузі. До того ж, у атомній енергетиці, як і у збройних силах, міцні особисті зв'язки працівників і особливо керівних кадрів старшого покоління — разом колись навчалися або працювали... Це створювало можливість як для тиску при ухваленні рішень, так і для поступок при прийнятті рішень не на користь власної країни. Україна до цього часу тяжко і хворобливо виривається із пут цих «дружніх відносин». А враховуючи військову агресію Російської Федерації, наголошує Н. Барановська, сьогодні вони взагалі недопустимі.

Викликали стурбованість у авторки ратифіковані Верховною Радою України у 2011 та 2013 рр. договори про транспортування ядерних матеріалів через територію нашої країни з Росії до Угорщини і Словаччини чи навпаки. Адже це уможлиблює небезпеку аварійних ситуацій. Особливо вона посилюється в умовах російсько-української війни, коли агресор може вдатися до непередбачуваних дій.

Отже, книга чекає на свого читача, особливо з владних коридорів та партійних кабінетів, оскільки Україна надалі випробовується Чорнобилем. Перший розділ книги «Звернення до читачів» Н. Барановська завершує актуальними словами-закликом: «... від людей, від розуму і самоорганізованості залежить, чи врахує людство страшний урок Чорнобиля, чи спрацює його інстинкт самозбереження, чи є у людства майбутнє».

*Василь ДЕРЕВІНСЬКИЙ,
професор, доктор історичних наук,
професор кафедри політичних наук
Київського національного університету будівництва і архітектури*